

Konya ve Karaman Çevresinde Hitit Dağ Kültünün Yansımaları*

Arş. Gör. Murat TURGUT
SÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

PROF. DR.
NEJAT GÖYÜNÇ
ARMAĞANI

559

İnsanoğlunun varoluşundan beri kutsal saydıkları varlıkların içine gökyüzü de vardır. İnsanlar gökyüzüne karşı büyük bir hayranlık ve saygı duyarak inandıkları tanrısal varlıkların gökyüzünde yaşadıklarını düşünmüşlerdir. Dağların¹ gökyüzüne olan yakınlığı göz önüne alındığında, dağlar, hem bir tanrı hem de tanrıların yaşadığı/ikamet ettikleri yer olarak görülmüştür². İnsanlar, kendileri için gizemli olan yüksek dağları ve yanardağları, daha önceki dönemler için bir kesinlik bulunmasa da Neolitik dönemden itibaren kutsal bir obje veya tanrı olarak gördükleri tahmin edilmektedir³.

Anadolu'daki dağ tanrılarının ve dağların kutsal bir mekan olarak görülmesinin kökeninde Mezopotamya'nın büyük önemi vardır. Kral Gudea döneminden kalma silindir bir mühürde, kralın inşa ettirdiği tapınağın dağ gibi olduğundan bahsedilmektedir⁴. Mezopotamya kökenli olan bu dağ kültürünün Hititlere ise Hurriler aracılığıyla geçtiği bilinmektedir.

Hititlerin dağ kültürü ile olan inançları incelendiğinde, dağları hem bir tanrı⁵, hem de tanrıların yaşadıkları kutsal mekanlar⁶ olarak düşündükleri söylenebilir. Hititlerin bu düşüncelerini, mitolojik hikayelerinde de görebilmekteyiz⁷. Ayrıca III. Hattuşili'nin,

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 12103009 numaralı "Hitit Dini Düşüncesinde Kutsal Mekanlar (M. Ö. 1650-M. Ö. 1200) adlı yüksek lisans tezinden faydalanılarak hazırlanmıştır. Çalışmamızda dağ terimini, yüksek dağlar haricinde, ormanlık alanlar ve kayalık alanları da içine alan daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde kullanmaktayız.

² Bahar 1999, 17; Eliade 2009, 114; Çevik 2007, 175; Ayrıca güneşin dağların arkasında batması, dağların içinde göğün kapısı yada sarayının olabileceği düşüncesi de insanların dağları kutsal olarak görmesinde önemli bir etken olabileceği de belirtilmiştir. Baydur 1994, 1.

³ Catalhöyük'te yapılan araştırmalarda, duvar resminde iki tepeli bir yanardağın püskürürken resmedildiği görülmüştür. Mellaart 2003, 50, 103.

⁴ Eliade 2009, 362.

⁵ Hitit dinindeki dağ tanrısı örnekleri, Şarruma, Nanni ve Hazzi dağ tanrıları olarak gösterilebilir.

⁶ Hititlerin dağları tanrıların yaşadıkları mekan olarak gördüklerini, dağlara, büyük kayalıklara ve bazı açık alanlara diktikleri NA4ZI. KINHI. A veya NA4 Huwaşıtaşlarından anlaşılmaktadır.

⁷ Telepinu mitosunda, insanlara öfkelenip ülkeyi terk eden tanrıyı bulmak için, yüksek

II. Şuppiluliuma'nın ölümüyle ilgili olarak "Büyük babam Şuppiluliuma dağa ulaştığında" ifadesinden ölmüş bir kralın yeni ikamet yerinin dağ olduğu anlaşılmaktadır⁸. Bilindiği üzere Hititler, ölen krallarını, tanrı gibi görmüşler ve onlar için ata kültleri oluşturmuşlardır⁹. Ölen kralın da bir tanrı olarak "dağa ulaşması" dağların tanrısal varlıkların yeri olduğunu göstermesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Dağların, dini hayatta nasıl bir rol oynadıkları, dağ tanrılarının Hitit sanatında nasıl tasvir edildiklerini, Hititlerden günümüze kadar ulaşan yazılı ve arkeolojik belgelerden öğrenebilmekteyiz. KUB XXII 27 IV¹⁰ numaralı metnin 30 ve 31. satırlarında AN. TAH.ŞUM^{SAR} bayramının kutlamaları sırasında, Hitit dini inancına göre kutsal olarak kabul edildiği bilinen Pişkuruunuwa Dağı'nda, dini ritüellerin yapıldığı görülmektedir. Bu bilgiden hareketle, kutsal kabul edilen bazı dağlarda, dini ritüellerin yapıldığı söylenebilir.

Dağ tanrılarının tasvirlerinin zaman içinde değişiklik gösterdiği, ilk dönemlerde hayvan biçiminde, daha sonraki dönemlerde ise insan biçiminde tasvir edildiği bilinmektedir¹¹. Dağ tanrıları, Hitit sanatında insan biçiminde tasvir edilmiştir. Hitit kültüründeki dağ tanrılarının tasvirlerinin en güzel örneklerini Yazılıkaya Açık Hava Tapınağında görebilmekteyiz. Bilindiği üzere Yazılıkaya Açık Hava Tapınağının A Odasında, sol tarafa tanrıçaların, sağ tarafa ise tanrıların kabartmaları işlenmiştir. Dağ tanrıları da odanın sağ tarafına, balık pullu bezemeli olan kendilerine özgü kıyafetleri ile resmedilmişlerdir¹². Dağ tanrısı tasvirlerini, yapı adak çivilerinde¹³, mühürler, taş plastik eserler ve fildişinden

dağlara kartal gönderilmiştir. Bkz. Hoffner 1998, 15; Reyhan 2009, 89. Kumarbi mitosunda ise tanrının Lalapaduwa dağında oturduğu görülmektedir. Hoffner 1998, 62; Ayrıca tanrının ritüellerde çağrıldığı zaman ilk olarak, tapınağın yakınlarındaki dağa geldiği de belirtilmiştir. Bryce 2003, 170.

⁸ Ensart 2006, 86.

⁹ Hitit krallarının ölmeden önce de kendilerini tanrılaştırdıkları ve kendi kültlerini oluşturdukları düşünceleri de bulunmaktadır. Konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Ensart 2006, 86.

¹⁰ KUB XXII 27 IV: Güterbock 1961, 90, 91; Gavaz 2012, 176.

30 Majeste Pişkuruunuwa dağına gidince

31 o günde ABUBITUM'ların evinden bir keçi(yi) (kurban olarak) verirler.

¹¹ Dağ tanrısı tasvirlerinin M. Ö. 3. Binyıla kadar hayvan biçiminde (boğa) theriomorph olarak tasvir edildiği, M. Ö. III. binyıldan sonra ise insan biçimli, antropomorph olarak tasvir edildiği bilinmektedir. Çevik 2007, 176.

¹² Darga 1992, 156. Ayrıca yine Yazılıkaya A odası karşılaşma sahnesi olarak bilinen kabartmada ve IV. Tuthalia kabartmasında dağ tanrılarının tasviri görülebilmektedir. Yazılıkaya dışında Eflatunpınar, ve Fasillar anıtlarında, Şarkışla tören baltası gibi eserlerde de dağ tanrısı tasvirleri görülebilmektedir.

¹³ Hititlerin kullanmış oldukları yapı adak çivileri ve bazılarındaki dağ tanrısı motifleri için

yapılan küçük heykelerde de görülebilmektedir¹⁴.

Dağ tanrılarına ve dağ kültürüne büyük önem veren Hititler hakim oldukları topraklar üzerinde birçok dağı tanrısallaştırmışlar ve bazı dağlarda tanrıların bulduklarını düşünerek, bu dağları kutsal bir mekan haline getirmişlerdir. Bu dağlara bazen tanrıların oturduğu tahtlar, sunaklar, işlenmiş veya işlenmemiş huwaşi taşları ile çeşitli kült yerleri oluşturmuşlardır.

Hititlerin Anadolu'da hakimiyet kurduğu M. Ö. II. binyıl döneminde, Konya bölgesi, Hititlerin Akdeniz ve Batı Anadolu politikalarında oldukça önemli bir konumda olmuştur. Hitit kralları ilk dönemlerden itibaren Konya bölgesini hakimiyetleri altına almaya çalışmışlardır¹⁵. Mısırlılarla yapılan Kadeş savaşı öncesinde bölgenin önemi daha da artmış ve II. Muwattali başkenti buraya taşınmış ve tanrıları toplamıştır. Bölge, Kadeş savaşından sonra da önemini devam ettirmiş ve buraya Hitit kraliyet ailesine mensup, başkentte oturan hükümdarla eşit haklara sahip olan krallar atanmıştır¹⁶.

Hititler hakimiyetleri altına aldıkları Konya bölgesini önemli bir dini merkez olarak görmüşlerdir. Burada da tanrıları için çeşitli kutsal mekanlar oluşturmuşlar ve bu mekanlarda dini ritüeller gerçekleştirerek tanrılarına olan saygılarını ve bağlılıklarını göstermişlerdir.

Elmaağaç Tepesi Kutsal Alanı

Elmaağaç Tepe, Konya ilinin Sızma ilçesinin 12 km. güney doğusunda, Konya ovasının batısındaki ovaya hakim konumda bulunan dağ silsilesi üzerinde bulunmaktadır. (Harita 1).Elmaağaç Tepesi Kutsal Alanı olarak adlandırılan mekan iseElmaağaç Tepesinin yaklaşık olarak 300-350 m. doğusunda yer almaktadır. Burada yapılan araştırmalarda nişlianakaya ile mimari yapıların varlığının görülmüştür¹⁷.

Bilindiği üzere Konya bölgesi M. Ö. II. binyılda Akdeniz ve Batı Anadolu bölgeleri arasında önemli bir konumda bulunmuştur. Ayrıca bölgede yapılan araştırmalarda, İlk Tunç Çağı'ndan başlayarak çeşitli dönemlere ait olduğu bilinen keramik parçaları-

bkz. Aydınğün 2010.

¹⁴ Çevik 2007, 176.

¹⁵ Garstang 1959, 60; Bahar 1996, 40; Akurgal 2005, 57.

¹⁶ Hitit Krallığında bu ayrıcalık sadece Tarhuntaşša ve Kargamış krallıklarına verilmiştir. Bahar 1996, 44.

¹⁷ Bu dağın, Zizimene Ana Tanrıça kültürünün bulunduğu bölgede yer aldığı da bilinmektedir. Bahar 2012, 98.

nın varlığı da görülmüştür¹⁸. Geç Tunç Çağı'nın Hitit gelenekleri ile Demir Çağı kültürleri arasında bazı benzerlikler bulunmaktadır¹⁹. Bu durum Demir Çağı'nda kutsal olarak kabul edilen bazı mekanların, Hitit döneminde de kutsal kabul edilmiş olabileceği konusunda bize ip ucu vermektedir.

Elmaağaç Tepesi Kutsal Alanı olarak adlandırılan mekanda bulunan nişler, dağ kültü veya başka bir tanrının kültü ile ilgili ritüellerin burada yapılmış olabileceğini düşündürülebilir. Dolayısıyla, çeşitli dönemlerde iskan edilmiş olan bölgede, Hititler tarafından dağ kültü tesis edildiği ve bu mekanın Hititler tarafından dağ kültü ile ilişkili kutsal bir mekan olduğu düşünülebilir.

Erengirit Dağı

Erengöre Dağı olarak da bilinen Erengirit Dağı, Konya ilinin Meram ilçesindeki Yatağan bölgesi civarında bulunmaktadır (Harita 1). Bu dağın bulunduğu bölgede, küçük dağlar bulunmaktadır. Erengirit Dağı, bu dağlar içinde en yüksek ve en ulu olanıdır²⁰. Bu dağın doğu ve batıda olmak üzere iki zirvesi bulunmaktadır. Doğudaki zirvenin adı Duatepe, Batıdaki zirvenin adı ise Oklalık Tepe'dir. Bölgede yapılan araştırmalarda dağın doğu yamacında bulunan Hasanşeyh Yaylası'nda kilise ve kilisenin yapı komplekslerinin yer aldığı görülmüştür²¹.

Çevresindeki tepelere göre oldukça yüksek bir yapıya sahip olan ve Hitit yerleşim özellikleri gösteren bu dağın, yüksek dağları, tanrıların buldukları mekanlar olarak gören ve buralarda ritüeller yapan Hititler tarafından, burasının da kutsal bir mekan olarak düşünüldüğünü gösterebilir. Yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere, dağın doğu yamacında bulunan Hasanşeyh Yaylası'nda dini yapıların (kilise) kalıntıları görülmüştür. Bu durum, Hititler döneminden sonra da dağın bölgede yaşayan halklar tarafından kutsal bir mekan olarak görülmeye devam edildiğini göstermesi açısından önemlidir. Günümüzde ise, bu dağ dilekleri gerçek olan kişilerin kurbanlarını kestikleri veya dilek tutmak isteyenlerin, çeşitli hayırlar yaptıkları bir mekan olarak da kullanılmaktadır²².

¹⁸ Bahar 2012, 98. Bölgeden elde edilen keramiklerin fotoğrafı için bkz. Bahar 2012, 108, 109 Resim 1-2.

¹⁹ Bahar 1999, 17.

²⁰ Totaysalğır 1935, 50.

²¹ Bu dağda bulunan malzemeler, çevresindeki yerleşimler ve bölgedeki madencilik faaliyetleri ile ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Bahar 2008, 237.

²² Bu dağ, kurban kesilen, dileğe başlanan ve dileğin kabul olduğu yer olarak üç bölgeye

Hititler döneminde kutsal olduğunu düşündüğümüz bu dağ, Hititlerden sonraki Roma-Bizans dönemi ve sonraki dönemlerde de kutsiyetini devam ettirerek, etkisi günümüze kadar ulaştığı görülmektedir.

Hatip Kayalıkları

Hatip kayalıkları ve bu kayalıklarda bulunan Kurunta kabartması günümüzde Konya ilinin Meram ilçesine bağlı bulunmakta ve Konya ilinin yaklaşık olarak 16 km. güneyinde yer almaktadır (Harita 1). Kabartma 1994 yılında bulunmuştur²³. Hitit metinlerinde Tarhuntašša olarak geçen bölgenin yerleştirilmesi konusunda birçok teklif yapılmıştır²⁴. Ancak Kurunta kabartmasının bulunmasından sonra, Tarhuntašša'nın Hatip olduğu görüşü belirtilmiştir²⁵.

Hatip Kayalıklarında yapılan araştırmalarda, tanrısal özelliklerde gösterilmiş Kurunta kabartması, kabartmanın 250 m. batısında yer alan batı tepesinde M. Ö. II. bine ait olduğu düşünülen sur izleri, M. Ö. II. bine ve M. Ö. I. bin yılın son dönemlerine tarihlendirilen keramik buluntuları tespit edilmiştir²⁶. Kayalıklardan elde edilen bu arkeolojik malzemelerden hareketle bölgenin, Hitit İmparatorluk dönemi sonlarından itibaren Phryg çağına kadar kesintisiz bir kültürel gelişme gösterdiği belirtilmiştir²⁷. Yazıtın bulunduğu alanın 20 m. kuzeyinde ise bir nişin bulunduğu belirtilmiştir²⁸ (Res. 1).

Hititler yaşadıkları bölgeye yakın konumda bulunan bazı dağları, yerleşim yerlerinin kutsal mekanları olarak görmüşlerdir. Hatip kayalıkları da bölgenin önemli bir yerleşimi olan Hatip Höyük'e oldukça yakın bir konumda bulunmaktadır. Hititlerin,

ayrılmıştır. Kurban kesilen yer, dağ tepesinin iki bin metre aşağısında demir ocaklarının yanında bulunan kurban kuyusu çevresidir. Hastalıklı erkek ve kadınlar, çocuğu olmayan kadınlar, başka isteği/dileği olanlar kurban kuyusunun başına gelirler. Burada önce kurbanlarını keserler, yemek yerler sadakayı burada ayırırlar, dağa çıkmak için hazırlıklarını burada tamamlarlar. Hayvanlara binilerek 1500 m. kadar yokuşu sessizce çıkarlar. Tepeye yüz metre yaklaşınca ziyaretçiler hayvandan inerler. İndikleri alan ziyaretçilerin dilek adama yeridir. Totaysalgr 1935, 51, 52.

²³ Bahar 1999a, 7; Bahar 2005, 84.

²⁴ Tarhuntašša'nın yerleştirilmesi konusunda yapılan teklifler için bkz. Bahar 1996a, 45-47.

²⁵ Kurunta kabartmasının yanı sıra, kayalık üzerinde bulunan sur, Tarhuntašša'nın tanrılarının korunması için yapılmış olabileceği dolayısıyla da Tarhuntašša'nın Hatip olduğu görüşü belirtilmiştir. Bahar 1996a, 48; Bahar 2012a, 105.

²⁶ Bahar 1996a, 44; Bahar 1998, 106; Bahar 2005, 97.

²⁷ Kurunta döneminde yapıldığı düşünülen kalede, Geç Tunç Çağı keramiklerinin yanı sıra Orta Demir Çağı'na kadar tarihlendirilen keramiklerin de bulunduğu belirtilmiştir. Bahar 1999, 46.

²⁸ Bahar 1998, 106.

tanrısal olarak tasvir ettikleri Kurunta kabartmasının da bu mekanı, dağ kültü ile ilgili kutsal bir mekan olarak gördükleri düşünülmektedir.

Huwatnuvanda Dağı

Günümüzde yerleştirilmesi tam olarak yapılamayan²⁹ bu dağ, Hulaia Nehri Ülkesi'nin dağları ile akarsuları ile birlikte, Hitit kralı II. Murşili'nin dua metinlerinde tanrısal varlıklar arasında gösterilmiştir³⁰. Bu dağın, dua metinlerinde, kutsal olarak kabul edilen tanrısal varlıklarla birlikte söz edilmesinden dolayı, Hititlerin, bu dağı, kutsal bir mekân olarak gördükleri ve bu dağda, dini hayatlarında önemli olan günlerinde tapınım yapmış olabilecekleri söylenebilir.

Karadağ

Konya ovasının güneyinde, Karaman ilinin kuzeyinde bulunan Karadağ³¹ (Harita 1), birkaç tepeden oluşmaktadır. Bu dağın, en yüksek yeri 2280 m. civarında olan Mahalaç Tepesi'dir. Bu tepede ve Karadağ'ın diğer tepelerinde yapılan araştırmalar da Hitit döneminden kalma yazıtlar ve sunakların varlığı görülmüştür³².

Karadağ Mahalaç Tepesi'nde bir kilise yapısı bulunmaktadır (Res. 2). Bu kilisenin Hititlerden kalma bir tapınak/sunak yapısının üzerine inşa edildiği düşünülmektedir³³. Karadağ çevresinde yapılan araştırmalarda M. Ö. II. bin yıl malzemesi veren höyüklerin varlığı görülmüştür³⁴. Daha önce de belirtildiği üzere Hititler, yerleşim yerlerinin yakınlarında bulunan bazı dağları, tanrının

²⁹ Bu dağın yerleştirilmesi hakkında, Erciyes Dağı, Forrer 1926, 25;Huwatnuvanda Dağı'nın Hulaia Nehri Ülkesi, Pitaşsa ve Uşsa ile sınır olduğu belirtilerek bu dağ, Bozdağ'a yerleştirilmiştir.Garstang 1944, 28, 29; Garstang-Gurney 1959, 73; Sultan Dağları, Barjamoviç 2011, 371 teklifleri yapılmıştır. Ayrıca Huwatnuvanda Dağı'nın geçtiği metin yerleri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 114; Del Monte 1992, 40.

³⁰ Hawkins 1995, 50, 51; Alp 2001, 104; Bahar 2005, 92; Barjamoviç 2011, 336.

³¹ Karadağ'ın, Hitit metinlerinde geçen Şarlaimi Dağı olabileceği belirtilmiştir. Garstang 1944, 29. AncakŞarlaimi Dağı'nın İvriz Dağ, Bolkar Dağları olabileceği teklifleri de bulunmaktadır.Garstang-Gurney 1959, 72. Bu teklifler ve Hitit metinlerinde Şarlaimi'nin geçtiği yerler için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 353; Del Monte 1992, 141.

³² Bell-Ramsay 1909, 505; Eyice 1971, 1, 2; Kurt 2013, 41. Karadağ'da bulunan Karadağ I olarak adlandırılan yazıtta:

“1 Bu bölgedeki Gögün Fırtına Tanrısı, Büyük Dağ Tanrısı (ve) her tanrı (için?), Büyük Kral Majeste Hartapuş

2 Bütün ülkeleri fetheden (o),

3 Gögün Fırtına Tanrısı ve her tanrı için (?) []”; Karadağ II olarak adlandırılan yazıtta ise “Büyük Kral Hartapuş” yazmaktadır. Hawkins 1995, 104, 105.

³³ Hawkins 1992, 268; Kurt 2013, 41.

³⁴ Bölgede yapılan araştırmalarda Demir Çağı ve Roma dönemleri haricinde, Karadağ ve Kızıladağ'ı çevreleyen 5 adet Orta Tunç Çağı ve 5 adet Geç Tunç Çağı yerleşimleri tespit edilmiştir. Bahar 2005, 87.

kendisi veya tanrıların bulunduğu mekanlar olarak görmüşlerdir. Karadağ üzerinde yer alan Hitit yazıtları ve bulunduğu tahmin edilen Hitit tapınağından hareketle, bu dağın, Hitit döneminde kutsal bir dağ olarak görüldüğü³⁵ ve burada çeşitli dini ritüellerin yapıldığı düşünülmektedir. Günümüze kadar ulaşan kilise kalıntıları da, bu dağın Hitit döneminden sonra da kutsal bir mekan olarak görüldüğünü göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

Karahisar Kalesi

Konya ili Beyşehir ilçesinin 11 km. doğusunda, Karahisar Köyü yakınlarında yer alan (Harita 1) Karahisar Kale'sinde, kaya tapınımı/dağ kültü ile ilişkili olduğu düşünülen nişler bulunmaktadır (Res. 4). Ayrıca bölgenin yakınlarında, dokuz adet merdivenle ana kayaya ulaşılan ve Tekketüstü Mevkii olarak adlandırılan bir alan daha bulunmaktadır. Burada yapılan araştırmalarda, iki adet kutsal mekanın varlığı görülmüştür. Ana kayanın doğu yamacındaki kutsal mekanların da kaya tapınımı/dağ kültü ile ilgili olabileceği belirtilmiştir³⁶.

Bilindiği üzere, Fasıllar anıtında tasvir edilen tanrı, bir dağ tanrısının üzerinde gösterilmiştir. Eflatunpınar anıtında da Hititlerin dağ kültü ile ilişkili olan balık pullu bezemeli, sakallı dağ tanrısı tasvirlerinin fırtına tanrısı ve güneş tanrıçasının altında yer aldıkları görülmektedir. Bölgeye oldukça yakın bir konumda bulunan bu anıt, bölgede olduğu düşünülen dağ kültü inancını desteklemektedir. Hem anıtın varlığı hem de araştırmalardan elde edilen bulgulardan hareketle, Karahisar Kalesi ve Tekketüstü mevkii olarak adlandırılan mekanların, Hititlerin dağ kültü ile ilgili kutsal mekanları oldukları düşünülmektedir.

Kaya Mevkii (Yeşildağ)

Yeşildağ, Beyşehir Gölü'nün güneybatı kesiminde bulunmaktadır (Harita 1). Kaya mevkii olarak isimlendirilen yer ise Yeşildağ'ın 1 km. kuzeydoğusunda konumlanmaktadır. Burada yapılan araştırmalarda, yerleşmenin doğal bir kayalık üzerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Bölge, konumuz açısından önemini, yerleşmenin güney yamacında bulunan basamakların varlığından almaktadır. Bu basamakların, kutsal bir alanın parçası olabileceği

³⁵ Karadağ'a yerleştirilen Şarlaimi Dağı, II. Muwattali'nin dua metinlerinde tanrısal bir varlık olarak geçtiği görülmektedir. Garstang 1944, 18; Taracha 2009, 117.

³⁶ Belirtilen bölgenin gps ölçümleri ve bölge hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Bahar 2012, 101, 102.

düşünülecek kutsal mekanın yakınlarında Tunç Çağı ve Demir Çağı keramiklerinin varlığı görülmüştür³⁷.

Dağları bazen tanrının kendisi bazen de tanrıların yaşadığı yerler olarak gören Hititler bu düşüncelerinden dolayı dağları kutsal mekan olarak görmüşlerdir. Beyşehir bölgesindeki Hitit yayılımı ve bölgedeki dağ kültürü inancı dikkate alındığında, kaya mevkiiinin de dağ kültürü ile ilgili kutsal bir mekan olduğu düşünülmektedir. Büyük bir ihtimalle, Kaya mevkii, Hitit döneminde kutsal bir mekan olarak görülmüş ve bölgenin kutsiyeti, Hitit döneminden sonra da devam etmiştir.

Kızıldağ

Kızıldağ, Karaman ilinin Süleyman Hacı köyü yakınlarında bulunmaktadır (Harita 1). Bu dağ üzerinde, tahtta oturur vaziyette bir kral kabartması (Res. 3) ve Hartapuş'a ait hiyeroglif yazıtlar yer almaktadır³⁸. Ayrıca bölgede Son Tunç Çağına ve Demir Çağının farklı dönemlerine tarihlendirilen boyalı ve boyasız keramiklerin varlığı da görülmüştür³⁹.

Bilindiği üzere Hititler dağları, tanrının kendisi veya tanrının yaşadığı mekanlar olarak düşünmüşlerdir. Bu doğrultuda, dağlar üzerinde, dağ tahtları veya niş/sunak yerleri oluşturmuşlardır⁴⁰. Kızıldağ üzerinde de bir dağ tahtı ve bir sunu çukurunun varlığı bilinmektedir. Bu bilgilerden hareketle, Kızıldağ'ın, Hititler tarafından tanrının yaşadığı bir yer yani dağ kültürü ile ilişkili kutsal bir mekan olarak gördükleri söylenebilir.

Şarpa Dağı

Aşağı Ülke topraklarında olduğu bilinen Şarpa Dağı⁴¹'nin yerleştirilmesi konusunda çeşitli teklifler⁴² yapılmış ancak kesin bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu dağ hakkında bilgi veren Emir-gazi sunak/yazıtlarının, Arısama Dağı'nın batı yamacındaki Eski Kışla mevkiiinde bulunmasından⁴³ dolayı, Hitit metinlerinde ge-

³⁷ Bölgede bulunan yerleşimler ve kaya mevkii hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Bahar 2006, 98.

³⁸ Yazıtlarda, Büyük kral Hartapuş'un ismi okunmakta ve Hartapuş'un tanrısının yardımıyla yaptığı fetihler hakkında bilgi verilmektedir. Yazıtların içeriği hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Hawkins 1995, 103-107.

³⁹ Bahar 1999, 12.

⁴⁰ Bahar 1999, 17; Çevik 2007, 176.

⁴¹ Hitit çivi yazılı metinlerde Şarpa Dağı'nın geçtiği metin yerleri için bkz. Del Monte-Tischler 1978, 353, 354.

⁴² Şarpa Dağı'nın yerleştirilmesi konusunda, Hasan Dağı, Forlanini 1987, 77; Arısama Dağı, Hawkins 2006, 57, 58; Taracha 2009, 27, 117. teklifleri belirtilmiştir.

⁴³ Arısama Dağı halk arasında Kel Dağ, Kötü Dağ, Boz Dağ, Emir-gazi Dağı gibi çeşitli isimlerle

çen Şarpa Dağı'nın, Arısama Dağı olma ihtimalinin daha kuvvetli olduğu düşünülmektedir (Harita 1).

Hititler Şarpa Dağı'nı dini hayatlarında tanrının kendisi gibi görmüşlerdir. KUB LVII 108 (CTH 530) Öy. II⁴⁴ numaralı metnin 19 ve 20. satırlarında Şarpa Dağı'na düzenli bir şekilde sunu yapılacağından bahsedilmektedir. Ayrıca Emirgazi yazıtlarında, Şarpa Dağı'na stel (huwaşi taşı) dikildiğinden ve bu stele kimsenin zarar vermemesi gerektiğinden bahsedilmektedir⁴⁵

Belirtilen metinden de öğrenildiği üzere Hititler, Şarpa Dağı'nı tanrının kendisi gibi görmüşler ve ona yaptıkları sunuların düzenli bir şekilde olmasını sağlamaya çalışmışlardır. Şarpa Dağı ile lokalize edilen Arısama Dağı'nın batı yamacındaki Eski-kışla mevkiinde Emirgazi sunakları/yazıtlarının bulunması, Arısama Dağı'nın Hititler tarafından kutsal bir dağ olarak görüldüğünü desteklemektedir. Ayrıca, Arısama Dağı üzerinde bulunan daha sonraki dönemlere ait tapınak yapıları, bu dağın kutsiyetini devam ettirdiğini göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

SONUÇ

M. Ö. II. binyılda Anadolu'da büyük bir uygarlık kuran Hititler de çağdaşları birçok toplum gibi tarıma bağımlı kalmışlardır. Dini hayatlarında da fırtına tanrısının yağmuru getirdiğini düşünmüşlerdir. Tarımın yani verimliliğin sağlanması için de bu tanrının hoşnut edilmesini ve öfkelenmemesi için çeşitli sunular yaparak, tanrının sevgisini kazanmaya çalışmışlardır.

Konya ve Karaman illerinin bulunduğu alan da tarımın, özellikle de kuru tarımın yapıldığı bir alandır. Günümüzdeki sulama imkanlarının dahi bazen yetersiz kaldığı bölgede, dönemin şartları göz önüne alındığı zaman fırtına tanrısının getirdiğini düşündükleri yağmurun, Hititler için ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Çağdaşları birçok toplum gibi Hititler de tanrılarının sevgisini kazanmak ve onun getirdiği nimetlerin önünün kesilmemesi için çalışmışlardır. Bu doğrultuda, tanrıları için, hakim oldukları birçok toprakta olduğu gibi Konya-Karaman illerinin bulunduğu

anılmaktadır. Emirgazi sunakları/yazıtları ise, Arısama Dağı'nın hemen batısında, Eski Kışla denilen mevkiide bulunmuşlardır. Gündüz 1980, 60, 202.

⁴⁴ 19 Şarpa Dağı'nın bir öküzdüzenli bir şekilde sunulacak 20 9 koyun, Şarpa Dağı'nın 3 koyununu ve şehrin 6 koyununu düzenli olarak sunar. Hazenbos 2003, 106.

⁴⁵ Ayrıca kralın her türlü koşulda bu stellere zarar verilmesini önleyeceği de belirtilmiştir. Yazıt için bkz. Hawkins 2006, 53, 54.

alandaki da, dağlık alanlarda kutsal mekanlar oluşturmuşlardır. Bu doğrultuda, Elmağaç tepesinde, Erengirit Dağında, Karadağ'da, Karahisar Kale'sinde Yeşildağ Kaya Mevkii'nde, çeşitli tapınaklar ve kutsal mekanlar oluşturmuşlardır. Hatip Kayalıklarında, yaşadığı dönemde veya öldükten sonra tanrı olan Kurunta ve belki Fırtına tanrısı Tarhunt için kutsal bir mekan oluşturulmuş ve burada dini ritüeller yapılmıştır. Kızıldağ'da bulunan sunu çukurlarının içine çeşitli sunu maddeleri koyarak tanrılarına karşı görevlerini yerine getirmişlerdir. Huwatnuvanda Dağı ve özellikle tanrısal bir varlık olarak gördükleri Şarpa Dağı'na ise düzenli olarak sunu yapmışlardır.

Araştırmalardan elde edilen bilgilerden hareketle, günümüzdeki Konya-Karaman illerinin bulunduğu coğrafya, Hititlerin dağ kültü inancının oldukça yaygın bir şekilde görüldüğü ve bu inancın birçok kutsal mekanını barındırdığı bir coğrafya olduğu söylenebilir.

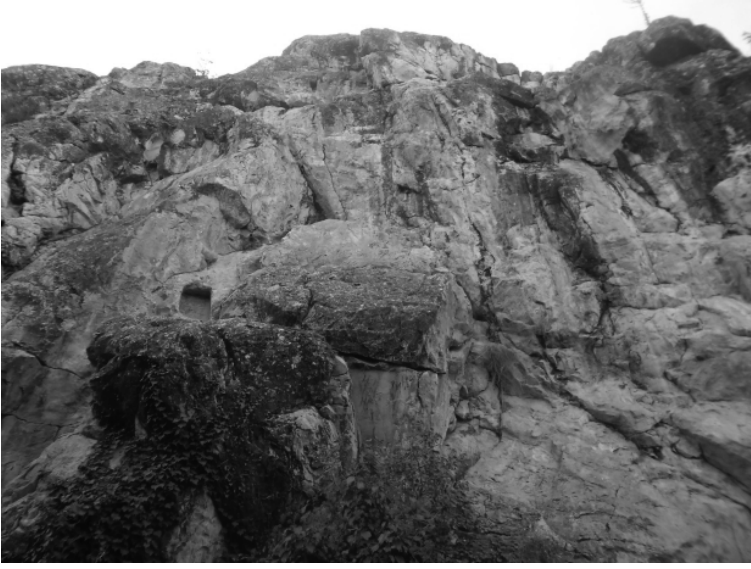
KAYNAKÇA

- Akurgal 2005 Akurgal Ekrem, *Anadolu Kültür Tarihi*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara 2005.
- Alp 2001 Alp Sedat, *Hitit Çağında Anadolu*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, İstanbul 2001.
- Aydingün 2010 Aydingün Sengül, "Gaziantep Müzesi Yapı Adak Çivileri", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, c. I Ankara 2010, s. 53-62.
- Bahar 1996 Bahar Hasan, Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzeysel Araştırması, 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri, c. I, Ankara 1996, 95-106.
- Bahar 1996a Bahar Hasan, Güngör Karauğuz, Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları I*, FS yayınları, İstanbul 1996.
- Bahar 1998 Bahar Hasan, "Hatip-Kurunta Anıtı ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları 19996", XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, c. II, Ankara 1998, 105-120.
- Bahar 1999 Bahar Hasan, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1999.
- Bahar 1999a Bahar Hasan, "The Konya Region in the Iron Age and its Relations with Cilicia", *AnSt*, 49, 1999, 1-10.
- Bahar 2005 Bahar Hasan, "Tarihî Araştırmaları 1994-2002", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Ankara 2005, s.83-118.
- Bahar 2006 Bahar Hasan, "Konya-Karaman İlleri ve İlçeleri 2004 Yılı Yüzeysel Araştırmaları, 23. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri, 2006, 95-106.
- Bahar 2008 Bahar Hasan, "Konya-Karaman Yüzeysel Araştırmaları 2006", 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri c. I, Ankara 2008, 235-251.
- Bahar 2012 Bahar Hasan- Hatice Gül Küçükbezi, "2010 Yılı Konya ve Karaman İlleri ile İlçeleri Arkeolojik Yüzeysel Araştırması", *29. Araştırma Sonuçları Toplantısı Bildirileri*, c. I, Ankara 2012, 97-116.
- Bahar 2012a Bahar Hasan, "Hatunsaray Bölgesi Erken Yerleşmeleri: Hatunsaray (Lystra)", *I. Uluslararası Hatunsaray (Lystra) ve Çevresi Tarih, Kültür ve Turizm Sempozyumu (2-4 Ekim 2011) Konya 2012*, s.103-116.
- Barjamović 2011 Barjamović Gojko, *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, The Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies 2011.
- Baydur 1994 Baydur Nezahat, *Anadolu'daki Kutsal Dağlar Dağ-Tanrılar: Klasik Çağ*, Graphis Yayınları, 1994.
- Bell-Ramsay 1909 Bell Gertrude – William Ramsay, *The Thousand and One Churches*, London 1909.
- Bryce 2003 Bryce Trevor, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Türkçesi: Müfit Günay, Dost Kitabevi, Ağustos 2003.
- Çevik 2007 Çevik Nevzat, "Dağlardaki Tanrılar ve Tanrı Dağlar", *Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2007, s. 175-194.
- Darga 1992 Darga Muhibbe, *Hitit Sanatı*, Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul 1992.
- Del Monte- Tischler 1978 Giuseppe F. Del Monte- Johann Tischler, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI*, Wiesbaden 1978.

- Del Monte 1992 Giuseppe F. Del Monte, *Reportoire Geographique des Textes Cuneiformes VI/2*, Wiesbaden 1992.
- Elliade 2009 Elliade Mircae, *Dinler Tarihine Giriş*, çev: Lale Arslan, KabcacıYayınevi, Ekim 2009.
- Ensert 2006 Ensert H. Kübra, “RS 17.159 Nolu IV. Tuthaliya'nın Mühür Baskısındaki Küçük Tanrı Figürü II. Murşili midir?”, *Anatolia XXX*, 2006, s.83-92.
- Eyice 1971 Eyice Semavi, *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde-Arkeolojik İncelemeler*, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.
- Forlanini 1987 Forlanini M., “Le Mont Sarpa”, *Hethitica* 7, 1987, 73-87.
- Forrer 1926 Forrer E., *Forschungen*, Erkner bei Berlin, 1926.
- Garstang-
Gurney 1959 Garstang, J., Gurney, O.R. 1959: *The Geography of the Hittite Empire*. London 1959.
- Garstang 1944 Garstang John, “The Hulaya River Land and Dadassas, a Curicial Problem in Hittite Geography”, *JNES*, vol 3, no.1, Chigago 1944, s. 14-37.
- Gavaz 2012 Gavaz Özlem Sir, *Hitit Krallarının Kült Gezileri Ayinler, Ziyaret Merkezleri, Yollar ve Lokalizasyonla İlgili Bazı Gözlemler, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum 2012.*
- Gündüz 1980 Gündüz İbrahim, *Bütün Yönleriyle Karapınar*, Karapınar Belediyesi Yayınları 1980.
- Güterbock 1961 Güterbock, H. G., “The North-Central Area of Hittite Anatolia” *JNES*, XX, 2, 1961, 85-97.
- Hawkins 1992 Hawkins J., D., “The Inscription of the Kızıl Dağ and the Kara dağ in the Light of the Yalburt Inscription”, *Sedat Alp'e Armağan*, 259-275.
- Hawkins 1995 Hawkins J., D., *The Hieroglyphic Inscription of the Sacred Pool Complex at Hattusa (Südburg) With An Archeological Introduction by Peter Neve*, Wiesbaden 1995.
- Hawkins 2006 Hawkins J., D., “Tudhaliya the Hunter”, *The Life and Times of attuşili III and Tutaliya IV Proceeding of a Symposium Held in Honour of J. De Roos*, 12-13 December 2003 Leiden, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten 2006.
- Hazenbos 2003 Hazenbos, J., *The Organization of the Anatolian Local Cult during the Thirteenth Century B.C. An Appraisal of the Hittite Cult Inventories*, CM 21, Leiden-Boston 2003.
- Hoffner 1998 Hoffner Harry A, *Hittite Myths*, S B L, Atlanta 1998.
- Kurt 2013 Kurt Mehmet, “Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15. (24) 2012 s.39-45.
- Mellaart 2003 Mellaart James, *Çatalhöyük Anadolu'da Neolitik Bir Kent*, Çeviren: Gökçe Bike Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Reyhan 2009 Reyhan Esmâ, “The Missing God Telipinu Myth: A Chapter from the Ancient Anatolian Mythology, Kayıp Tanrı Telipinu Mitosu Eskiçağ Anadolu Mitolojisinden Bir Kesit”, *T. A. D., C. XXVIII*, s. 45, 2009, s. 85-106.
- Taracha 2009 Taracha Piotr, *Religions of Second Millenium Anatolia*, Wiesbaden 2009.
- Totaysalır 1935 Totaysalır Gaffar, *Eti Tapınaklarından Gargara İkizini Eti Tapınağı*, Haşım Basımevi, Konya 1935.

RESİMLER VE HARİTA

Resim 1: Hatip Kayalıkları ve kayalıklarda bulunan niş.

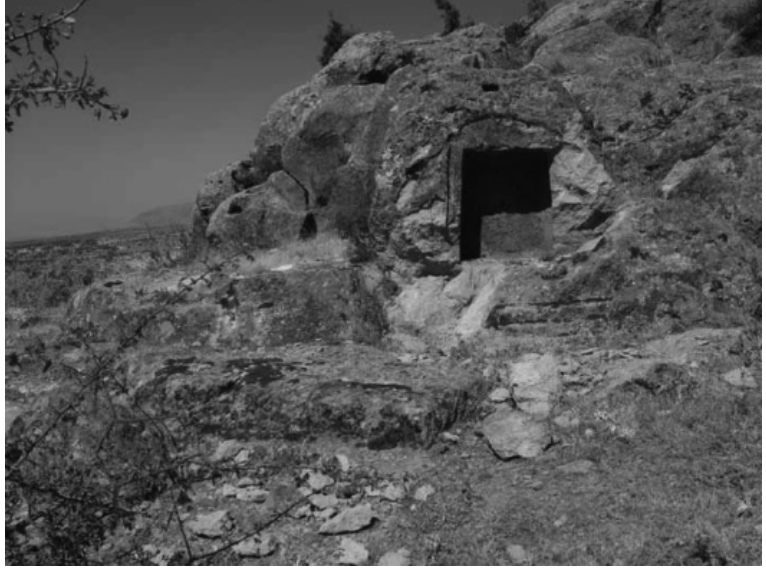
Resim 2: Karadağ Mahalaç Tepesi ve Hitit sunağının üzerine kurulduğu düşünölen kilise.

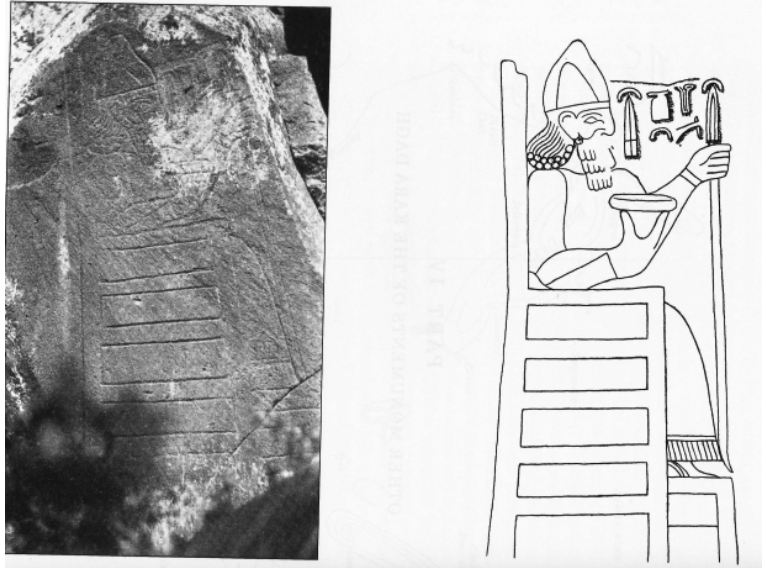
PROF. DR.
NEJAT GÖYÜNÇ
ARMAĞANI

571

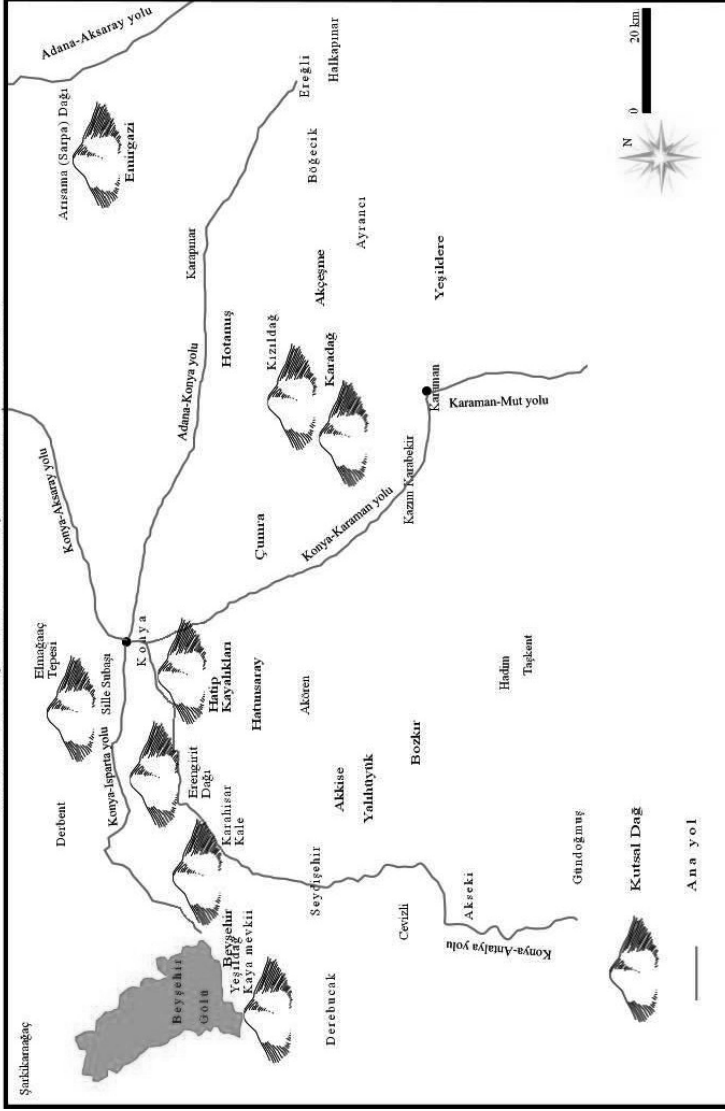
Resim 3: Kızıldağ tahtta oturur vaziyetteki kral kabartması.

Resim 4: Karahisar kutsal alanı. Bahar 2012, 111.

Harita 1: Dağ Kültü ile İlişkili Kutsal Mekanlar

PROF. DR.
NEJAT GÖYÜNÇ
ARMAĞANI

TARİHÇİLİĞE
ADANMIŞ
BİR ÖMÜR

574

